

Wyrok z dnia 7 października 2004 r.

II UK 485/03

Do przewidzianego w art. 85 ust. 1 zdanie drugie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) wyłączenia obowiązku wypłaty odsetek nie jest wystarczające wykazanie, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie ponosi winy w powstaniu opóźnienia.

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera, Sędziowie SN: Zbigniew Myszka, Andrzej Wróbel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 7 października 2004 r. sprawy z wniosku Jolanty M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O.W. o wypłatę odsetek, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kaliszu z dnia 23 października 2003 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w O.W. decyzją z dnia 17 lutego 2003 r. odmówił Jolancie M. wypłaty odsetek od zasiłku chorobowego, macierzyńskiego i opiekuńczego.

Od powyższej decyzji odwołanie złożyła Jolanta M. domagając się jej zmiany i przyznania odsetek od wymienionych należności.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kaliszu wyrokiem z dnia 24 lipca 2003 r. oddalił odwołanie. Rozstrzygając sprawę Sąd pierwszej instancji poczynił następujące ustalenia w sprawie. Decyzją z dnia 19 października 2001 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w O.W. odmówił Jolancie M. objęcia ubezpieczeniem społecznym. Od powyższej decyzji Jolanta M. wniosła odwołanie. W dniu 19 listopada 2002 r. wyrokiem Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych w Kaliszu decyzja ZUS została zmieniona i Sąd ustalił, iż Jolanta M. podlega ubezpieczeniu społecznemu pracowników i ma prawo do wypłaty świadczeń z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. W dniu 25 grudnia 2002 r. wyrok Sądu Okręgowego uprawomocnił się. W dniu 21 stycznia 2003 r. ZUS dokonał wypłaty zasiłków.

W oparciu o powyższe ustalenia faktyczne Sąd pierwszej instancji przyjął, że organ rentowy wypłacając świadczenia z ubezpieczenia społecznego nie był w zwłoce, gdyż wypłacił je w ciągu 30 dni od uprawomocnienia się wyroku, stąd nie zachodzą podstawy do wypłaty odsetek z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

Z powyższym wyrokiem nie zgodziła się odwołująca, wnosząc apelację, w której domagała się jego zmiany i przyznania odsetek od wypłaconych należności z tytułu ubezpieczenia społecznego. Skarżąca zarzuciła wyrokowi sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego przez przyjęcie, że organ rentowy nie odpowiada za opóźnienie w wypłacie świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kaliszu wyrokiem z dnia 23 października 2003 r. [...] oddalił apelację.

Sąd uzupełnił postępowanie dowodowe i ustalił, że Jolanta M., z zawodu księgowa, prowadziła działalność gospodarczą w postaci biura rachunkowego, będąc jednocześnie zatrudnioną jako księgowa od 15 lipca 1999 r. w spółce cywilnej „M.” w K. na 1/4 etatu. Wspólnik Spółki „M.” w K. Henryk O., i jednocześnie wspólnik spółki cywilnej „M.B.”, zawarł z Jolantą M. umowę o pracę na czas nieokreślony od 1 marca 2001 r. Spółka „M.B.” nie zatrudnia żadnych pracowników. Pracę na jej rzecz wykonują pracownicy spółki M. Od 15 kwietnia 2002 r. odwołująca się podjęła pracę w spółce „M.B.”. Biuro rachunkowe miała czynne od godz. 7⁰⁰ do godz. 15⁰⁰. Tak też określono jej czas pracy w spółce „M.B.”. Od dnia 18 kwietnia 2002 r. odwołująca nie korzystała ze zwolnienia lekarskiego z powodu powikłań ciąży. Na miejsce odwołującej nie został nikt zatrudniony.

Sąd Okręgowy stwierdził, że zgodnie z art. 85 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, jeżeli ZUS w terminie przewidzianym w przepisach określających zasady przyznania i wypłacania świadczeń pieniężnych z ubezpieczenia społecznego nie ustalił prawa do świadczeń lub nie wypłacił tego świadczenia, jest obowiązany do wypłaty odsetek od tego świadczenia. Określenie „nie ustalił prawa do świadczeń”

oznacza zarówno niewydanie w terminie decyzji przyznającej świadczenie, jak i wydanie decyzji odmawiającej przyznania świadczenia, mimo istnienia warunków do jego uzyskania. W przedmiotowej sprawie miała miejsce właśnie taka sytuacja - ZUS nie wypłacił odwołującej świadczeń, pomimo istnienia przesłanek do ich wypłaty.

Zgodnie jednak z art. 85 ust. 1 zdanie ostatnie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych prawo do odsetek nie dotyczy przypadku, gdy opóźnienie w przyznaniu lub wypłaceniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności. Sąd Rejonowy trafnie przyjął istnienie w niniejszej sprawie takich właśnie okoliczności, które wyłączają odpowiedzialność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W sposób prawidłowy Sąd ustalił, że dopiero postępowanie przed Sądem Okręgowym, w tym między innymi zeznania świadków, wykazały, iż umowa o pracę zawarta z odwołującą się była faktycznie wykonywana i nie miała na celu obejścia ustawy o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego. Postępowanie dowodowe przeprowadzone przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych uzasadniało podejrzania co do fikcyjności zatrudnienia odwołującej się. Nie można więc w takiej sytuacji uznać, że ZUS w sposób zawiniony nie wypłacił odwołującej się świadczeń.

Jolanta M. zaskarżyła powyższy wyrok Sądu Okręgowego w Kaliszu kasacją, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 85 ust. 1 zdanie 2 w związku z art. 80 pkt 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, przez błędną wykładnię jakoby przez okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności, będące przyczyną opóźnienia w przyznaniu lub wypłaceniu świadczenia, należy rozumieć jedynie fakty niezawinione przez organ rentowy, art. 68 ust.1 pkt 1 i art. 83 ust. 6 tejże ustawy przez ich niezastosowanie, jak również uchybienia procesowe mające wpływ na treść wyroku, poprzez naruszenie art. 382 k.p.c. oraz art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c., art. 316 § 1 k.p.c. art. 328 § 2 k.p.c., poprzez niewłaściwą ocenę zebranych w sprawie dowodów, a w szczególności protokołów kontroli i uchybień, jakie popełnił organ rentowy w trakcie wyjaśniania sprawy, poprzestając na przesłuchaniu jedynie ubezpieczonej i pracodawcy i nie uwzględniając okoliczności przemawiających przeciwko przyjętej hipotezie o fikcyjnym zatrudnieniu ubezpieczonej.

Jako okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji wskazano, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne w postaci utrwalonego poglądu, że w przypadku wyroku uchylającego decyzję o odmowie wypłaty świadczenia opóźnienie organu rentowego należy liczyć dopiero od dnia następnego po upływie 30 dni, licząc

od dnia uprawomocnienia się wyroku. Skarżąca podniosła, że oprócz wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2001 r., II UKN 402/00, który został wydany na podstawie nieobowiązujących już przepisów, brak jest innych publikacji dotyczących tego problemu, a w szczególności wykładni art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

Ponadto, według skarżącej, zaskarżone orzeczenie oczywiście narusza prawo ponieważ organ rentowy spowodował ubezpieczonej poważną szkodę materialną bezpodstawnie pozbawiając ją prawa do świadczenia, a następnie uchylił się od odpowiedzialności za to działanie niewypłacając należnych jej w myśl art. 85 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych odsetek.

Wskazując na powyższe wniesiono o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez zasądzenie od organu rentowego na rzecz ubezpieczonej Jolanty M. kwoty 11.658 zł z ustawowymi odsetkami od dnia następnego po upływie 30 dni licząc od dnia wyroku, oraz kosztów postępowania według norm prawem przepisanych, ewentualnie o uchylenie wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Kaliszu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw. Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 68 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, który stanowi, że do zakresu działania Zakładu należy między innymi realizacja przepisów o ubezpieczeniach społecznych, a w szczególności: stwierdzanie i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych, jest bowiem oczywiste, że po pierwsze - przepis ten ma charakter normy kompetencyjnej, po drugie - w rozpoznawanej sprawie organ rentowy nie rozstrzygał o obowiązku z zakresu ubezpieczeń społecznych, lecz o prawie ubezpieczonej do odsetek od spóźnionej wypłaty świadczenia z ubezpieczenia społecznego.

Z tych samych przyczyn nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art. 83 ust. 1 pkt 1-3 wspomnianej ustawy, który określa właściwość Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do wydawania decyzji w zakresie spraw indywidualnych dotyczących zgłaszania do ubezpieczeń społecznych, przebiegu ubezpieczeń społecznych, ustalania składek i ich poboru, a także umarzania należności z tytułu składek. Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art.

80 pkt 3 tej ustawy stanowiącego, że w celu ustalenia prawa do świadczeń oraz ich wysokości ubezpieczeni obowiążani są do przedkładania na żądanie środków dowodowych. Wnoszący kasację wprawdzie prawidłowo ocenia ten przepis, jako ustanawiający obowiązek współdziałania ubezpieczonego i organu rentowego w toku postępowania dowodowego w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, lecz zarzut naruszenia tego przepisu przez Sąd drugiej instancji „przez jego niezastosowanie” nie może być skuteczny, bowiem po pierwsze - przepis art. 80 pkt 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych reguluje fragment postępowania dowodowego przed organem rentowym, a zatem to organ rentowy jest pierwotnym adresatem tego przepisu, po drugie - sądy rozpoznające odwołanie od decyzji organu rentowego nie stosują w sensie ścisłym tego przepisu, lecz przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące dowodów, a zatem nie mogły naruszyć tego przez jego niezastosowanie.

Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art. 83 ust. 6 ustawy, według którego, „jeżeli Zakład uzna odwołanie za słuszne, zmienia lub uchyla decyzję w terminie 14 dni od wniesienia odwołania. W tym wypadku odwołaniu nie nadaje się dalszego biegu.” Sąd nie mógł - jak błędnie zarzuca skarżąca - naruszyć tego przepisu przez jego niezastosowanie, bowiem przepis tego nie stosuje się w postępowaniu sądowym, lecz wyłącznie w postępowaniu przed organem rentowym.

Sąd Najwyższy jest zdania, że przepis art. 80 pkt 3 ustawy może być wzięty pod rozwagę przez sądy rozpoznające odwołanie od decyzji organu rentowego w sprawie odsetek, o których mowa w art. 85 ust. 1, co nie oznacza jednak, że przepis ten jest stosowany przez sąd w znaczeniu przyjętym w doktrynie i orzecznictwie sądowym. Przede wszystkim naruszenie prawa przez niewłaściwe jego zastosowanie, to kwestia prawidłowego odniesienia normy prawa materialnego do ustalonego stanu faktycznego, sprawa właściwego skonfrontowania okoliczności stanu faktycznego z hipotezą odnośnej normy prawnej i poddanie tego stanu ocenie prawnej na podstawie treści tej normy (np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2003 r., I CKN 160/01), a zatem zarzut naruszenia prawa przez jego niewłaściwe zastosowanie, w tym niezastosowanie, powinien być odnoszony - według art. 393¹ pkt 1 k.p.c. - do naruszenia prawa materialnego, a przepis art. 80 pkt 3 ustawy nie jest przepisem prawa materialnego, jak błędnie uważa wnoszący kasację. Zarazem jednak nie ulega wątpliwości, że wnoszący kasację może ją oprzeć na podstawie naruszenia przez sąd przepisu postępowania przez jego niezastosowanie, jednakże zarzut ten może

dotyczyć przepisów postępowania cywilnego, które mogą i powinny być zastosowane przez sąd, a do takich z pewnością nie należy przepis 80 pkt 3 ustawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1999 r., II UKN 468/98, OSNAPiUS 1999 nr 12 - wkładka, w którym przyjęto, że w postępowaniu przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego nie mają zastosowania, a zarzut ich naruszenia przez organ rentowy nie stanowi podstawy kasacyjnej z art. 393¹ pkt 2 k.p.c.).

Nie jest trafny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem przepisu art. 85 ust. 1 ustawy, który przewiduje, że „jeżeli Zakład - w terminach przewidzianych w przepisach określających zasady przyznawania i wypłacania świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń społecznych lub świadczeń zleconych do wypłaty na mocy odrębnych przepisów albo umów międzynarodowych - nie ustalił prawa do świadczenia lub nie wypłacił tego świadczenia, jest obowiązany do wypłaty odsetek od tego świadczenia w wysokości odsetek ustawowych określonych przepisami prawa cywilnego. Nie dotyczy to przypadku, gdy opóźnienie w przyznaniu lub wypłaceniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności.”

Przesłanką powstania obowiązku organu rentowego wypłaty odsetek jest opóźnienie tego organu w ustaleniu prawa do świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego lub wypłaty tego świadczenia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono pogląd, że zawarte w art. 85 ust. 1 ustawy określenie: „nie ustalił prawa do świadczenia” oznacza zarówno niewydanie w terminie decyzji przyznającej świadczenie, jak i wydanie decyzji odmawiającej przyznania świadczenia, mimo spełnienia warunków do jego uzyskania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2001 r., II UKN 402/00, OSNAPiUS 2002 nr 20, poz. 501), a zatem w tym ostatnim wypadku chodzi o sytuacje, w których organ rentowy odmawiając przyznania świadczenia naruszył przepisy prawa materialnego określające przesłanki nabycia prawa do świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego, przy czym dla powstania obowiązku wypłaty odsetek konieczne jest stwierdzenie naruszenia prawa przez organ rentowy prawomocnym wyrokiem sądu zmieniającym decyzję organu rentowego i przyznającym, jak w niniejszej sprawie, prawo do tego świadczenia.

W rozpoznawanej sprawie jest niesporne, że organ rentowy decyzją z dnia 19 października 2001 r., mimo istnienia ustawowych przesłanek, odmówił ubezpieczonej prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, co zostało stwierdzone prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego - Sądu

Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Kaliszu z dnia 19 listopada 2002 r., którym zmieniono decyzję organu rentowego i przyznano wnioskodawczyni prawo do tego świadczenia. Tym samym, co prawidłowo ustalił i ocenił Sąd drugiej instancji, spełniona została dyspozycja przepisu art. 85 ust. 1 zdanie pierwsze ustawy, a mianowicie organ rentowy nie ustalił w terminie prawa do świadczenia.

Sporne jest natomiast, czy w rozpoznawanej sprawie odpowiedzialność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu opóźnienia w ustaleniu i wypłacie prawa do świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego jest wyłączona na podstawie art. 85 ust. 1 zdanie drugie ustawy, który przewiduje, że obowiązek wypłaty odsetek nie dotyczy przypadku, gdy opóźnienie w przyznaniu lub wypłaceniu świadczenia jest następstwem okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności. W związku z treścią tego przepisu należy wskazać, że po pierwsze - do skutków opóźnienia, o którym mowa w tym przepisie, nie stosuje się odpowiednio przepisów Kodeksu cywilnego, bowiem ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie odsyłają do takiego stosowania przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących skutków opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego (art. 481 § 1 k.c.); po drugie - do skutków opóźnienia w ustaleniu i wypłacie świadczenia pieniężnego tym bardziej nie stosuje się przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących odpowiedzialności opartej na winie sprawcy (art. 415 k.c.) oraz obowiązku naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 471 k.c.), nawet w drodze analogii, jak błędnie uważa wnoszący kasację; po trzecie - żądanie odsetek nie jest zależne od poniesienia przez ubezpieczonego szkody jako następstwa opóźnienia.

Nie wydaje się ulegać wątpliwości, że przewidziane w art. 85 ust. 1 zdanie drugie wyłączenie obowiązku organu rentowego wypłaty odsetek nie jest zależne od wykazania, że organ rentowy nie ponosi winy w powstaniu opóźnienia. Zdaniem Sądu Najwyższego, zawarte w tym przepisie określenie: „okoliczności, za które Zakład nie ponosi odpowiedzialności” jest bardziej zbliżone znaczeniowo do używanego w przepisach prawa określenia: „przyczyn niezależnych od organu”, co oznacza, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie jest obowiązany do wypłaty odsetek nie tylko wtedy, gdy nie ponosi winy w opóźnieniu, lecz także wtedy, gdy opóźnienie w ustaleniu i wypłacie prawa do świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego jest skutkiem innych przyczyn niezależnych od Zakładu. W rozpoznawanej sprawie Sądy prawidłowo przyjęły, że dopiero w postępowaniu sądowym w związku z odwołaniem ubezpieczonej od decyzji organu rentowego odmawiającej przyznania prawa do

świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego, ubezpieczona zgłosiła dowód ze świadków, a przeprowadzenie przez sąd dowodu z ich zeznań doprowadziło do ostatecznego wyjaśnienia wątpliwości co do fikcyjnego charakteru zatrudnienia ubezpieczonej i zmiany zaskarżonej decyzji organu rentowego. Istotne jest w tym kontekście zwłaszcza ustalenie Sądu drugiej instancji, że „wbrew twierdzeniom odwołującej zawartym w apelacji, ZUS nie dysponował dowodami w postaci zeznań świadków - odwołująca wnioski o przeprowadzenie takich właśnie dowodów zgłosiła dopiero w odwołaniu od decyzji ZUS.” Ustalenia tego nie podważył skutecznie wnoszący kasację, bowiem zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., który mógłby ewentualnie służyć temu celowi, czyli wykazaniu, że sąd drugiej instancji naruszył art. 233 § 1 k.p.c., co mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Sądu Najwyższego - „nie może być ograniczone do odmiennej interpretacji dowodów zebranych w sprawie, przy jednoczesnym zaniechaniu wykazania, iż ocena przyjęta przez sąd drugiej instancji za podstawę rozstrzygnięcia przekracza granicę swobodnej oceny dowodów, którą wyznaczają czynniki logiczny i ustawowy, zasady doświadczenia życiowego, aktualny stan wiedzy, stan świadomości prawnej i dominujących poglądów na sądowe stosowanie prawa”. Wnoszący kasację sformułował wprawdzie zarzut naruszenia tego przepisu postępowania, lecz przedstawiona w uzasadnieniu kasacji argumentacja zupełnie nie czyni zadość powyższym wymaganiom, co czyni nietrafnym ten zarzut. Z kolei w tak ustalonym stanie faktycznym, wszelkie rozważania odnośnie do obowiązku organu rentowego - w tej konkretnej sprawie - w zakresie prowadzenia postępowania dowodowego i współdziałania w tym zakresie z ubezpieczonym, mają walor abstrakcyjny i hipotetyczny, skoro jest niewątpliwe, że Sąd ustalił - inaczej niż uważa wnoszący kasację - iż ubezpieczona zgłosiła dowód z zeznań świadków dopiero w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji. Przy takich zaś ustaleniach Sądu nie można uznać, że organ rentowy pozostawał w zwłoce w wypłacie świadczeń ubezpieczonej.

Biorąc powyższe pod rozwagę, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

=====